

FÖRHANDLINGAR

Nationalekonomiska Föreningen

2002-10-15

Sammanfattade och redigerade av Marianne Åhrén

Ordförande: Tomas Bruce

Inledare: Finansminister Bosse Ringholm

Diskutanter: Assar Lindbeck och Carl Johan Åberg

Övriga deltagare: Catharina Hagen

Budgetpropositionen

Fungerar utgiftstaket som det var tänkt?

Hur bidrar årets budgetproposition till långsiktig tillväxt?

Tomas Bruce

Välkomna till Nationalekonomiska föreningens möte. Eftersom detta är första gången jag leder mötet, sedan mitt tillträde som ordförande, vill jag berätta att jag heter Tomas Bruce och varit med i styrelsen i några år.

Det är mycket glädjande att finansminister Bosse Ringholm fullföljer traditionen sedan många år tillbaka, att ställa upp på föreningens möte i samband med att budgetpropositionen läggs. I år hade vi tänkt lägga upp det så att Finansministern börjar och ämnet för den första presentationen är "Fungerar utgiftstaket som det var tänkt?". Efter det kommer Carl Johan Åberg att ge kommentarer och härefter kan det bli en kort diskussion om det finns underlag för det. Därefter går vi in på nästa ämne som är "Hur bidrar årets budgetproposition till långsiktig tillväxt?". En introduktion av finansministern och Assar Lindbeck är kommentator till detta.

Då hälsar jag Finansministern Bosse Ringholm välkommen.

Bosse Ringholm

Tack för inbjudan. De två delar som är utvalda för årets debatt, dvs utgiftstaket och tillväxten, är centrala i den ekonomiska politiken. Utgiftstaket och redskap för att upprätthålla stabila offentliga finanser är inte minst viktiga med tanke på vad som händer runt om i Europa i dag. Tillväxt är alltid ett viktigt och angeläget ämne att diskutera. Det är kanske extra viktigt idag, när vi inte kan räkna med att få samma draghjälp från våra exportmarknader som vi fick för ett par år sedan. Det är därför ännu viktigare att vi vårdar vår egen möjlighet att stimulera tillväxten genom åtgärder när det gäller företagsamhet, arbetsmarknad och lönebildning. Det återkommer jag till.

Om man tittar på tabell 1 så kan man konstatera att Sverige har klarat sig bra jämfört med omvärlden de senaste åren. Många andra länder i EU-kretsen har betydande svårigheter med att klara det kriterium i stabilitets- och tillväxtpakten som säger att underskottet i de offentliga finanserna inte

Tabell 1 Finansiellt sparande, procent av BNP

	2001	2002	2003
Sverige	4,8	1,7	1,5
Euroområdet	-1,4	-1,5	-1,2
Danmark	3,1	2,2	2,3
Storbritannien	0,8	-0,8	-1,3
Tyskland	-2,8	-2,8	-2,1
Frankrike	-1,4	-2,0	-1,8
Italien	-2,8	-1,4	-1,3

Tabell 2 Tillväxt – tre scenarier, procentuell förändring

	2001	2002	2003	2004
Baskalkyl	1,2	2,1	2,5	2,5
Låg tillväxt	1,2	1,8	0,7	1,9
Hög tillväxt	1,2	2,3	3,9	3,7

Tabell 3 Finansiellt sparande – tre scenarier, procent av BNP

	2001	2002	2003	2004
Baskalkyl	4,8	1,7	1,5	1,6
Låg tillväxt	4,8	1,6	0,5	0,3
Hög tillväxt	4,8	1,9	2,3	2,8

Tabell 4 Offentliga finanser 1994–2003, procent av BNP

Lägre utgifter	12,8
Lägre inkomster	0,5
Lägre underskott	12,3

Källa: Finansdepartementet

får vara större än 3 procent av BNP. Tyskland, Portugal, Italien och Frankrike kämpar nu för att klara det kriteriet. Portugal är det land som ligger värst till, med ett underskott i de offentliga finanserna på 4,1 procent förra året. Det pågår nu ett förfarande inom EU som i sista hand kan leda till att Portugal får böter för att de brutit mot tillväxtpakten. Det är också så att utformningen av den tillväxtpakt som Tyskland har varit förespråkare av, och som vi i de små länderna i EU värnar om, just nu diskuteras. Från svensk sida har vi all anledning att lägga stor vikt just vid stabilitetspakten och de krav som finns där, och det är en oerhört viktig debatt som medlemsländerna nu kommer att ha, både på Ekofinrådets möten, men även bland statscheferna i Europeiska Rådet.

Mot bakgrund av att läget i den internationella ekonomin är fortsatt osäkert, har vi i budgetpropositionen valt att titta på några olika tillväxialternativ. Vi har ett basalternativ, ett högtillväxialternativ och ett lågtillväxialternativ. I vårt basalternativ så har vi reviderat ner prognosen för 2003 något relativt prognosen i vårpropositionen – från en tillväxttakt på 2,8 procent till 2,5 procent. Nedrevideringen hänger naturligtvis ihop med den mer osäkra internationella utvecklingen. Omvänt så har vi reviderat upp siffrorna för innevarande år. Framförallt beror det på att vi har sett en mer positiv utveckling av ekonomin under första halvåret i år, än vad vi tidigare trodde.

Om man tittar på hur det finansiella sparandet utvecklas i de tre kalkylerna så ser man att det börjar närma sig siffror på mellan 0 och 1 procent i lågtillväxialternativet. Det är ett tecken på styrka i de offentliga finanserna att det finansiella sparandet är positivt även om tillväxten skulle bli betydligt lägre än beräknat.

Sverige har under 1990-talet gjort något som de flesta andra länder misslyckats med, nämligen att kraftigt banta utgifternas andelar av ekonomin. Många lever i föreställningen att budgetsaneringen bara bestod av skattehöjningar. Den bilden stämmer inte.

Faktum är att budgetsaneringen dominerades av utgiftsbegränsningar och att utgiftsnivån som andel av BNP drastiskt sänktes. Många länder i Europa har inte klarat den här processen. Framför allt misslyckades många länder i Europa med att hålla i utgifterna under åren 1998-2000, då tillväxten var hög och inkomsterna goda. I stället för att bygga upp marginaler i sina offentliga finanser valde de att öka utgifterna och genomföra stora skattesänkningar. Hade dessa länder varit mer försiktiga med sina åtaganden då, så hade de heller inte haft de stora problemen de har i dagsläget och möjligheterna till att fullfölja tillväxt- och stabilitetspakten hade varit bättre.

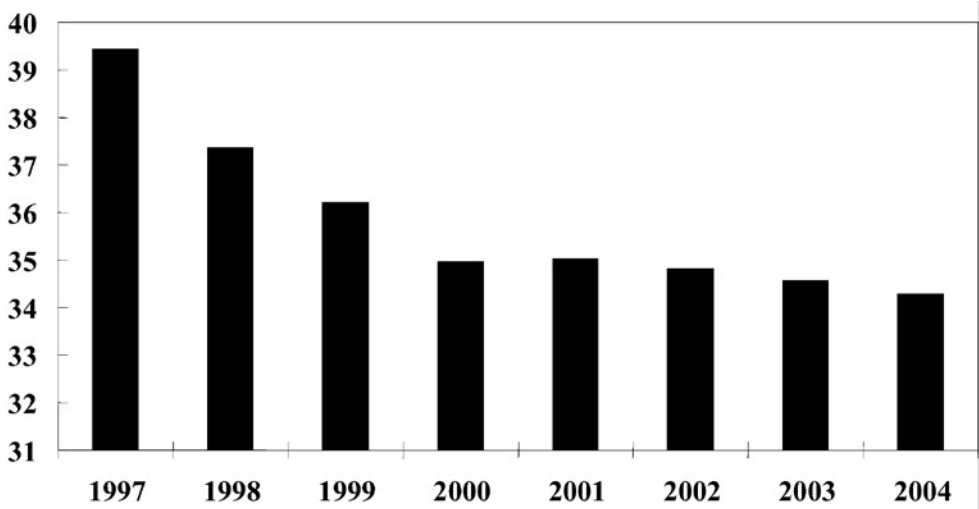
Utgiftstaken infördes 1997 och har hållits varje år. Tittar vi på utvecklingen av de offentliga utgifterna som andel av BNP innan 1997, så har de fallit rätt ordentligt. Samtidigt som utgifterna minskat som andel av BNP, så har vi de senaste åren haft en tillväxt som har möjliggjort reformer i storleksordningen 15–20 miljarder kronor per år.

Orsaken till att utgifternas andel av bruttonationalprodukten kunnat begränsas samtidigt som stora reformer har kunnat genomföras, är naturligtvis den hyggliga nivån på tillväxten under de senaste åren.

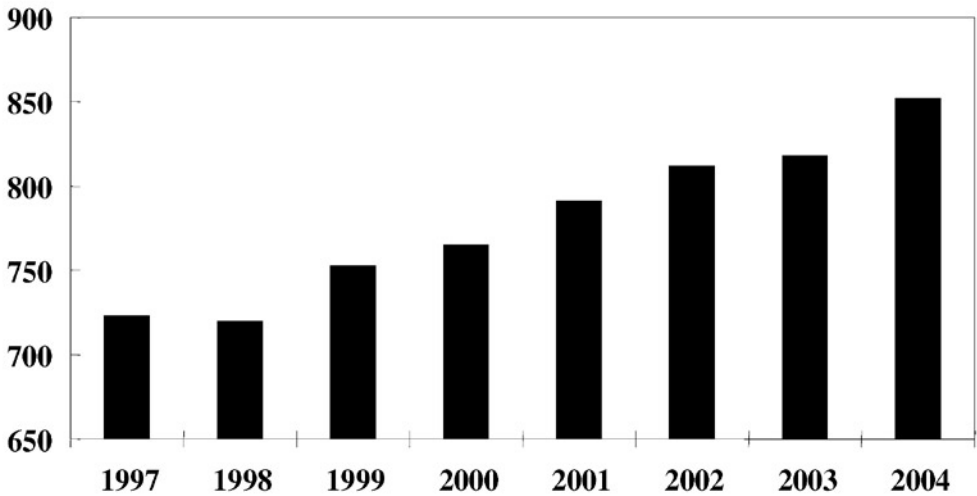
Varje år sedan utgiftstaken infördes har det kommit varningar från olika håll om att regeringen kommer att spräcka taket. I flera budgetpropositioner har dessutom regeringen kunnat konstatera att det har funnits en risk för att taket skulle kunna överträdas.

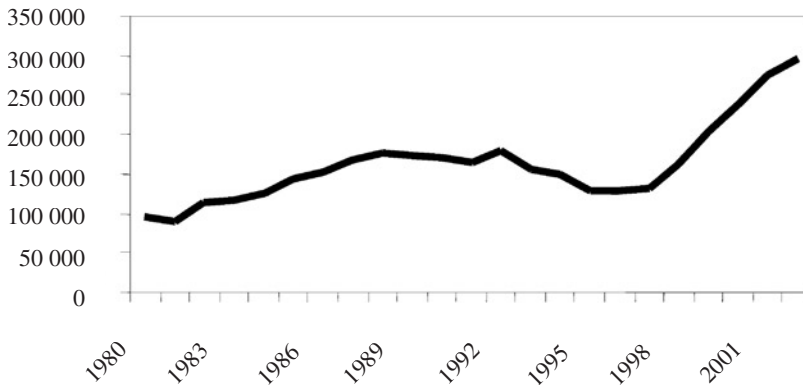
De åtgärder som presenterats i varje budgetproposition, liksom i årets och i vårpropositionen, har gjort att vi har allt sedan det här systemet infördes varje år fått ett litet överskott, och att taken därmed klarats. Ibland har vi sett ganska sent på hösten att överskotten blivit relativt stora, och då har vi kunnat flytta utgifter från kommande till innevarande år. Ett genomgående problem när det gäller utgiftsbedömningar har varit att många av våra myndigheter oftast har en hög ambition för sina utgiftsbetalningar. Samtidigt har kontrollen över utgifterna blivit allt bättre genom åren.

Figur 1 Utgiftstak 1997–2004, procent av BNP

Figur 2 Utgiftstak 1997–2004, miljarder kronor

Figur 3 Ohälsan. Antalet sjukskrivna längre än 30 dagar

De förslag som vi presenterar i årets budgetproposition består till stor del av insatser mot ohälsan. De ökande kostnaderna för ohälsan påverkar nämligen de offentliga utgifterna kraftigt.

Kostnaderna för ohälsan, antingen det gäller sjukskrivningskostnader eller förtids- eller sjukpensioneringar, har stigit brant under senare tid. Vi har därför i budgetpropositionen satt upp målet att antalet sjukdagar skall halveras fram till 2008.

När det gäller sjukskrivningarna markerar vi tydligt att det behöver göras krafttag på tre olika områden: arbetsgivaren, hälso- och sjukvården och arbetstagen. Regeringen lägger i budgetpropositionen en rad förslag på vart och ett av de här områdena. Målet är att förslagen tillsammans ska kunna medverka till att bryta kostnadsutvecklingen. Räcker de inte, så kommer vi att återkomma löpande med förslag som kan bryta utvecklingen.

Jag vill gärna understryka att det just är kostnader för sjukförsäkringar och ohälsa som är avgörande för möjligheterna att hålla utgiftstaket i fortsättningen. Personligen tycker jag att det är viktigt att försöka hitta ett samförstånd med arbetsmarknadens parter om de nya lösningar som måste till.

En viktig del i detta är att vi måste skapa bättre ekonomiska incitament för företag

och arbetsgivare att öka sina insatser för att få ned sjukskrivningskostnaderna. Sådana incitament saknas idag helt. Det kostar lika mycket för alla arbetsgivare – såväl privata som offentliga – oavsett om man gör lite eller mycket för att pressa sjukskrivningskostnaderna. Det är därför önskvärt att vi kan hitta system som direkt påverkar kostnaden för den enskilda arbetsgivaren. Lyckas vi med det, så kommer vi att klara utgiftstaken även under kommande år.

Carl Johan Åberg

De här budgetdebatterna i Nationalekonomiska föreningen brukar följa ett nästan klassiskt mönster. Finansministern inleder och sedan kommer en första opponent, i allmänhet hämtad från det ekonomiska professorsskrået, som underkänner budgetförslaget och lyfter fram alla dess olika intellektuella och andra tillkortakommanden. Presumtionen är ju då den enkla, att hade man bara varit klok nog att lyssna på ekonomernas råd, eller själv hade haft lite djupare kunskaper i samhällsekonomi, så hade så mycket kunnat bli bättre både för nationen och de enskilda medborgarna. Mitt anslag i detta korta inlägg blir något annorlunda för jag ser i första hand finansministern och den regering han

företräder som ett offer för ett politiskt system som faktiskt fungerar väldigt dåligt i Sverige, trots att man har rättat upp en del nu på slutet. Vårt nuvarande system i form av författningen sjösattes som ni vet 1970, konfirmerades av 1974 års riksdag, men det fanns redan då personer som varnade för att det nya systemet inte skulle fungera. Den strikta proportionaliteten, utjämningsmandaten i kombination med partisplittringen och blockpolitiken gjorde att landet, om man tar stora ord i sin mun, egentligen inte kunde regeras. I varje fall inte i den meningen att ett enskilt parti kunde få ensam majoritet i den nu enda kammaren.

Den nya konstitutionen blev också inledningen till en lång period av i varje fall relativ tillbakagång i Sverige. Utförsåknigen är ju känd nästan som ett mantra. Vi låg nästan högst i välfärdslistan i början på 1970-talet, nu ligger vi på 17:e eller 18:e plats. En viktig förklaring till detta var ju att finanspolitiken blev för svag. Utgifterna ökade ständigt, den statliga skuldsättningen ökade kraftigt. Även om man då och då kunde uppvisa budgetar i balans, så skedde detta med metoder som var inflationsdrivande och som försämrade konkurrenskraften. Inget parti orkade med att ta det långsiktiga ansvaret för vad som skulle kunna bygga en stabil utveckling. Om någon gjorde försök i den riktningen, det finns några få, så var andra partier genast framme och tog för sig i det kortsiktiga missnöje som följde av en långsiktigt mer ansvarsfull politik.

Svagheten i systemet ledde under åren kring 1990 till den djupaste kris som vi har haft i Sverige sedan Krügerkraschen. Många människor for väldigt illa under de här åren. För att förhindra en upprepning genomfördes en rad förändringar i det politiska systemet, inte i den grundläggande författningen, men i dess tillämpning. I ett avseende gjorde man en författningsändring – man införde fyra-åriga valperioder för att öka möjligheten att föra en något mer långsiktig politik. En ny ordning infördes för hur Riksdagen får fatta beslut om statliga utgifter. Explicita mål för

budgetsaldot infördes med treåriga utgiftstak, för 26 olika utgiftsområden. De täcker i stort sett alla statliga utgifter undantagande statsskuldsräntorna. Hela detta reformpaket har, enligt min mening, haft en positiv effekt på svensk ekonomi och på förtroendet för svensk politik. Budgetdisciplinen är bättre, finanspolitiken är stabilare och om man ser tillbaka på de år som gått sedan 1997 då det infördes har det på det hela taget levt upp till förväntningarna. I inbjudan till detta möte ställdes frågan om förväntningarna infriats? Enligt min mening är svaret i stort sett ja. Förväntningarna har i långa stycken infriats under den period som vi hittills kunnat observera.

Men nu knakar systemet i fogarna. Redan i valrörelsen pekade ju, som Bosse Ringholm framhöll, både Konjunkturinstitutet och Ekonomistyrningsverket på att taket för år 2003 skulle kraftigt överskridas trots att taket hade höjts upp med ett, för en enkel amatör, ganska stort antal miljarder kronor för att härbärgera ökade utgifter. Regeringen ger emellertid nu kritikerna rätt. Man säger att om inget görs så kommer utgiftstaket att brytas igenom 2003. Man tar också konsekvenserna av detta genom att lägga en rad förslag som för in utgifterna under det tidigare beslutade taket. I och för sig är detta bra, det vore fatalt för tilltron till svensk ekonomisk politik om man skulle bryta upp ett tidigare beslut och anvisa mera pengar. Det tar lång tid att bygga upp ett förtroende men det kan gå mycket fort att förlora det, vilket man skulle göra om man började höja, eller helt gå ifrån taket. Detta förutsätter då att man går in och minskar utgifter vilket även skett i det nu föreliggande förslaget. Budgetlagen från 1996 anvisar olika vägar för hur det här ska gå till. Regeringen har själv vissa möjligheter att på egen hand besluta om detta. Riksdagen har därutöver en hel provkarta på olika möjligheter att dra ner utgifterna inom anslaget, inom utgiftsområdet och man kan till och med ta från vissa utgiftsområden och använda dessa för att klara andra. Men det ska i så fall röra sig om äkta besparingar,

inte något budgetfifflande. Skulle man börja ägna sig åt något sådant så kan detta vara väl så destruktivt för förtroendet som att ändra på själva taket.

Jag har försökt bilda mig en uppfattning om de förslag som regeringen nu lägger för att komma in under taket för 2003. Det är inte helt lätt. En del verkar äkta – t ex neddragningarna på olika myndighetsanslag. Flyttningen av arealbidragen är däremot enligt min mening tveksam. Men det har skett förut och är kanske accepterat. Det största frågetecknet är emellertid vad man ska göra åt sjukförsäkringsutgifterna där man i princip bara har aviserat åtgärder, men där någonting substantiellt måste göras. Vissa tankar har ventilerats när det gäller de här frågorna som t ex ett ökat arbetsgivarinträde. Innan man sett förslagen vet man inte hur de ska tolkas. Men om det leder till att utgifter, som man sparar under utgiftstaken, dyker upp i form av utgifter för andra aktörer, dvs dyker upp för de delar av den statliga budgeten som inte täcks av de här rambesluten, är det tveksamt om man verkligen har levt upp till de grundläggande intentionerna bakom att ha en utgiftsbegränsning.

Detta aktualiserar över huvudtaget hela den fråga som jag tycker är den stora svagheten med den här budgeten, och det är att budgeteringsmarginalen är alldeles för liten. 0,4 procent av det jättelika belopp som den statliga budgeten omfattar är avsatt för att klara eventuellt oförutsedda utgifter, i varje fall oförutsedda i förhållande till dagens situation. Finansministern räknar själv med ett sämre alternativ än det som är huvudalternativet i budgeten, och det är mycket som pekar på att det är detta sämre alternativ som kommer att förverkligas.

Den internationella ekonomiska utvecklingen är genuint osäker och jag har svårt att se att det, i varje fall under 2003, ska kunna inträffa någon väsentlig förändring till det bättre. Här hemma har vi haft en exempelvis försämring av aktiekurserna. Vi har hamnat i en situation där dessa aktiekurser, som egentligen ska vara en reflexion av den

grundläggande intjäningsförmågan hos det svenska näringslivet, på något sätt nästan har tagit befälet över den ekonomiska utvecklingen. Vi har inte sett, och tyvärr lämnar oss budgetpropositionen i sticket, en närmare analys av vad detta innebär. Dels har folk blivit fattigare, mycket fattigare utan att vi ännu har sett särskilt mycket spår av detta i konsumtionsbeteendet. Men väl så viktigt är det ju att priset på riskkapital dramatiskt har ökat och detta måste leda till en klar försämring av möjligheterna att finansiera nya kapitalutgifter och investeringar.

Med andra ord, det finns en stor risk för att det kommer att ställas stora anspråk på ytterligare åtgärder under den fortsatta resans gång för att få in statsutgifterna under det här taket. Som jag sa tidigare, så vore det fatalt för Sverige om regeringen tvingades höja taket för att klara utgifterna under en utdraget sämre ekonomisk utveckling. Taket måste hållas, det är min bestämda uppfattning. Då kommer man tillbaka till det som jag började med, nämligen den parlamentariska struktur som vi har, att regeringen inte har en egen majoritet i riksdagen. Finansfullmakten, den som reglerar vem som har att bestämma om de statliga utgifterna, innehas av riksdagen, inte av regeringen. För att ändra på ett utgiftsbeslut så krävs att minst hälften av ledamöterna stödjer förslaget. Regeringen har mindre än 40 procent av dessa ledamöter. För att komma runt detta problem har man nu lierat sig med två partier som inte har budgetdisciplin särskilt högt på sina prioriteringslistor. Vänsterpartiet har dessutom varit helt emot utgiftstaken när de infördes och Miljöpartiet hade en mängd olika reservationer. Men det är i detta sällskap som regeringen ska försöka lotsa Sverige igenom en hel fyraårsperiod av ansvarsfull ekonomisk politik. Det är därför jag menar att det inte kan vara en särskilt avundsvärd uppgift för en regering att under fyra år kampera ihop med dessa och samtidigt föra en ansvarsfull ekonomisk politik.

Trots det jag sa inledningsvis om konstitutionella tillkortakommanden så är detta

emellertid ganska självförvållat för den nuvarande regeringen. Jag tror att regeringen gjorde ett strategiskt misstag av stora mått genom att inte avgå efter valet. Man hade då i lugn och ro kunnat avvakta talmannens sonderingar och sedan kommit tillbaka med en minoritetsregering utan bindningar till några andra partier. Då skulle man kunnat visa en öppenhet gentemot de partier som var beredda att stödja en ansvarsfull och långsiktig ekonomisk politik oavsett från vilken sida av blockgränsen detta stöd kommer. Den situation som man nu skapar öppnar däremot möjligheterna för en ren utpressnings-situation för i första hand Miljöpartiet som är illavarslande för framtiden. Ett exempel på en eftergift åt Miljöpartiet som ekonomer borde titta på är Botniabanan som är ett extremt exempel på ett bristande ansvar för andras pengar, för statliga pengar.

Det är lätt att säga att om vi hade haft ett majoritetssystem så hade denna situation inte uppstått. Även om jag tycker att regeringen borde titta på alternativa författningsmodeller, så är en ändring emellertid inte gjord i en handvändning. Vi måste leva med det system vi har under åtskillig tid framöver. Regeringen måste också leva åtminstone en viss tid med det sällskap som man nu har knutit till sig för att försöka klara utgiftstaken. Men det är då viktigt för möjligheten att föra en långsiktigt hållbar politik att regeringen inte lägger sig för de olika försök som man kommer att göra från de två andra partiernas sida, att pressa fram utgifter som hotar utgiftstaket, utan låt det då hellre gå till en uppbruten överenskommelse med de här partierna. Låt det kanske till och med gå till ett nyval för att lägga grunden för en fortsatt stabil politik. Förstör inte det som ni med viss framgång har byggt upp under de här åren.

Det här var mina enkla synpunkter på det här och om detta kan inte Finansministern annat än att hålla med så jag tror det blir en ganska kort debatt.

Bosse Ringholm

Jag kan till stor del hålla med om det Carl Johan Åberg säger. Dock är vi inte ense om allt. Det är klart att regeringen och jag som finansminister är offer för det nuvarande politiska systemet med strikt proportionalitet. Jag deltar därför gärna i en debatt om vårt valsystem.

Jag såg i Assar Lindbecks artikel i Dagens Nyheter nyligen att han efterlyser politisk beredskap för att fatta impopulära beslut i tuffa ekonomiska tider. Är det något som den socialdemokratiska regeringen har tvingats göra under 1990-talet, så är det just detta. Det kostade det socialdemokratiska partiet hundratusentals väljare i valet 1998. Samtidigt tror jag att skälet till att många återvände till socialdemokraterna i det här valet, var att man insåg att de besparingar som genomfördes på 90-talet varit nödvändiga. Min slutsats är att varje regering måste vara beredd att fatta den typ av beslut som fattats under 1990-talet om det uppstår nya sådana situationer, oavsett valsystem.

Regeringen har, precis som Carl Johan Åberg säger, uttryckt oro för utgiftstaket i budgetpropositionen. Vår bedömning är att det krävs insatser i storleksordningen 10-15 miljarder kronor under den närmaste tiden för att klara utgiftstaket. Vi har också presenterat förslag på ett antal åtgärder. Vi kommer löpande att återkomma med ytterligare förslag om dessa visar sig otillräckliga. Det är ändå ett gott tecken att den diskussion vi hade för ett antal år sedan, då många ifrågasatte utgiftstaket, knappast förekommer längre. Även i kretsar som var ganska negativa till utgiftstaket så har man insett och accepterat att systemet har många förtjänster.

Den viktigaste åtgärden för att klara utgiftstaket under kommande år är, som jag tidigare nämnt, att få bukt med ohälsoutvecklingen. En av de viktigaste åtgärderna är att skapa ökade ekonomiska incitament för arbetsgivarna att arbeta mer aktivt med insatser för att minska ohälsan. Särskilt viktigt är detta när det gäller de offentliga

arbetsgivarna, som ofta har höga sjukskrivningstal.

Carl Johan Åberg säger att budgeteringsmarginalen är väl liten i årets budgetproposition. Den kritiken har jag hört varje år, och jag kan delvis ge honom rätt. Jag skulle själv önska att den var större. Det är dock viktigt att komma ihåg att regeringen inte ensam står bakom budgetpropositionen, utan att det är en överenskommelse med två andra partier.

När det gäller våra samarbetspartier, så är min bild att Vänsterpartiet är det parti som varit mest skeptiskt till utgiftstaken. Dock har förståelsen för hur viktigt det är att hålla utgiftstaken ökat för varje förhandlingstillfälle. Miljöpartiet är å andra sidan ett parti som tillämpar en sund försiktighetsprincip när det gäller ökade utgifter och reformer, och de har agerat med stor seriositet för att upprätthålla utgiftstaken.

Diskussionen idag har i första hand handlat om utgiftstaket. Men lika viktigt är det att vi håller fast vid målet om ett överskott i de offentliga finanserna på i genomsnitt 2 procent över en konjunkturcykel. Detta mål har vi också klarat med god marginal de senaste åren.

De budgetpolitiska målen är av stor betydelse, inte minst ur ett europeiskt perspektiv. Jag känner idag oro för att många länder är på väg att dras in i en situation där de prioriterar annat än tillväxt- och stabilitetspakten. Jag tycker därför att det är viktigt att det i den europeiska tillväxtdebatten blir ännu större fokus på sunda offentliga finanser.

Tomas Bruce

Tack för det Bosse Ringholm och tack Carl Johan Åberg som ställde de här funderingarna som öppnade upp och jag är väldigt tacksam för finansministerns ganska personliga och fria svar på vad Carl Johan sa. Därmed får Bosse Ringholm ta ny sats och ämnet för del två är: Hur bidrar årets budgetproposition till långsiktig tillväxt?

Bosse Ringholm

Tillväxttakten både i Sverige och i vår omvärld har de senaste åren varit god i ett historiskt perspektiv. Nu upplever vi sedan knappt två år tillbaka en rejäl internationell konjunkturedgång. Vår bedömning är att denna nedgång är tillfällig, och att konjunkturen kommer att vända upp igen relativt snart. Skulle det vara så att vi långsiktigt hamnar på en tillväxttakt på mellan 1 och 2 procent, då kommer vi att ställas inför helt andra problem och helt andra svårigheter. Men min bedömning är trots allt att den internationella konjunkturen kommer att stärkas relativt snart, vilket får positiva konsekvenser även för Sverige.

Hög sysselsättning är en prioriterad del av regeringens ekonomiska politik. En god sysselsättningsutveckling förutsätter en stark efterfrågan, och därmed att hushållen har resurser till sitt förfogande. Under den senaste tiden har hushållens konsumtionsutveckling varit stark. Grunden för denna utveckling är att reallöneökningarna varit mycket goda. Bidragande faktorer till detta har varit riksbanksreformen och hela penningpolitiken, samt att arbetsmarknadens parter varit framgångsrika när det gäller lönebildningen. Faktum är att man får gå tillbaka till slutet av 1960-talet för att se en lika god reallöneutveckling som vi haft de senaste åren. De höga lönerna har också bidragit till att dämpa effekterna i Sverige av den internationella konjunkturedgången under de senaste två åren.

En del av de antaganden i våra prognoser som jag gått igenom kan tyckas vara optimistiska. I realiteten är bilden av konjunkturläget för närvarande oerhört splittrad. Det finns tydliga indikatorer på att den svenska konjunkturen är på väg att stärkas, men vi har inte identifierat någon entydig vändpunkt. Samtidigt finns det många faktorer som motverkar effekterna i Sverige av uppgången. Lika splittrad som bilden av den inhemska konjunkturen, är bilden av utvecklingen i den internationella ekonomin.

Tabell 5 Tillväxten de senaste åren

	1999	2000	2001	Genomsnitt
Sverige	4,5	3,6	1,2	3,1
OECD	3,2	3,8	0,7	2,6
EU	2,7	3,5	1,6	2,6
Euroområdet	2,6	3,5	1,5	2,5
USA	4,1	3,8	0,3	2,7

Källa: KI:s analysunderlag augusti 2002.

Tabell 6 Försörjningsbalans

procent	2001	2002	2003
Hushållens konsumtion	0,2	2,0	2,6
Offentlig konsumtion	1,4	1,7	0,8
Bruttoinvesteringar	1,5	-1,5	4,6
Lagerbidrag	-0,5	-0,4	0,4
Export	-1,4	3,8	6,3
Import	-3,9	1,0	7,8
BNP	1,2	2,1	2,5

Tabell 7 Några nyckeltal

procent	2001	2002	2003
KPI	2,6	2,3	2,3
Öppen arbetslöshet	4,0	3,9	3,8
Förändring av antalet sysselsatta	1,9	0,0	0,2
Real disponibel inkomst	3,0	4,8	2,1

Vi måste därför vara mycket observanta på utvecklingen framöver.

I budgetpropositionen räknar vi med en fortsatt låg inflation och en arbetslöshet kring eller strax under 4 procent. Vi hoppas också att sysselsättningen, som ju varit stillastående sedan en tid tillbaka, på sikt skall öka. Det är nödvändigt om regeringens mål om att 80 procent av befolkningen mellan 20 och 64 år ska vara i arbete år 2004 ska kunna nås.

Det är alltid svårt att bedöma hur mycket av den reala disponibla inkomsten som hushållen kommer att använda till konsumtion och hur mycket som kommer att används till sparande. De senaste åren har just den höga konsumtionen varit viktig för att motverka den internationella konjunkturedgången. Vi kommer inte att se samma kraftiga ökning av de reala disponibla inkomsterna under de närmaste åren, vilket gör det ännu viktigare att fundera kring vad vi kan göra för att ytterligare öka sysselsättningen och tillväxten.

Under den senaste mandatperioden så har ungefär en kvarts miljon nya jobb skapats i den svenska ekonomin. De nya jobben finns nästan uteslutande i det privata näringslivet. Visserligen kan man säga att en del av de privata jobben är skattefinansierade, som exempelvis nya arbetstillfällen i friskolor eller privata vårdhem. Men bilden visar att det är servicesektorn, tjänstesektorn och ofta de mindre företagen som står för tillskottet av nya arbetstillfällen de senaste åren.

Regeringen har tre år i rad sänkt skatterna för låg- och medelinkomsttagare, och därmed ökat konsumtionsutrymmet för hushållen. I slutet av 1990- och i början av 2000-talet har samtidigt statens skatteinkomster ökat kraftigt, bland annat till följd av ökade inkomster från reavinstbeskattningen. Utvecklingen har nu vänt, och vi ser nu kraftigt minskade vinster som leder till lägre skatteinkomster för staten. Detta påverkar resultatet i den offentliga ekonomin och är ytterligare en anledning till att det är viktigt med en god tillväxt.

Regeringen har i budgetpropositionen

skissat på ett program för ökad tillväxt som består av 10 punkter. Jag uppehåller mig gärna en stund vid dessa.

Grunden för regeringens tillväxtpolitik är ordning och reda, och att målen för den ekonomiska politiken ligger fast. Detta är viktigt för förtroendet för den ekonomiska politiken, och för att hushåll och företag vågar konsumera och investera. En hög efterfrågan är i sin tur avgörande för om företagen ska kunna sälja och tillverka varor och tjänster. När jag träffar företagare runt om i landet är det också i första hand efterfrågeutvecklingen de oroar sig för.

I våras presenterade den grupp av företagsledare och fackliga ledare som leddes av Carl Bennet och Göran Johnsson sina resultat. Gruppen var ett försök att hitta en gemensam utgångspunkt för hur tillväxten i den svenska ekonomin skall kunna stärkas, och framför allt hur förutsättningarna för företagande ska kunna förbättras. Målsättningen var att hitta någon form av samförstånd mellan näringslivet och samhället. De åtgärder som bedömdes nödvändiga skulle finansieras gemensamt. Regeringen har i budgetpropositionen skjutit till ett mindre belopp för att kunna genomföra en del av förslagen. Vi vill gärna utveckla dialogen, och hoppas att inte minst näringslivets egna organisationer i större omfattning skall kunna komma med förslag på vad som behöver göras för att få fler människor att våga starta och utveckla företag.

Dialogen är viktig, och formerna för den bör utvecklas. Tyvärr tycker jag ibland att den stannar vid att regeringen får en lång lista från näringslivets organisationer med förslag på sänkta skatter. Skattefrågorna är viktiga, och dem ska vi självklart diskutera. Men jag tycker ofta att diskussionen blir för snäv. Att driva företag handlar inte bara om skatter. Vi har dessutom lärt oss att stora ofinansierade skattesänkningar snarast är dåliga för företagen. Därför efterlyser jag ett bredare resonemang kring företagsamhetens villkor.

Frågan om ohälsan i arbetslivet har också

Tabell 8 Sysselsättningsökning 1998–2001

Privat sektor	234 000
Offentlig sektor	22 000
Summa	261 000

Not: Avvikelsen mellan total sysselsättningsökning och ökningen i de två sektorerna beror på att en del av sysselsättningsökningen icke kan hänföras till en sektor.

Tabell 9 Hushållens inkomster, procentuell förändring

	2001	2002	2003
Hushållens reala, disponibla inkomst	3,0	4,8	2,1
Löner	3,9	1,7	2,1
Transfereringar	1,7	2,8	4,2
Övriga inkomster	-2,1	-4,6	0,2
Skatter och avgifter	1,4	-7,2	3,3

bäring på tillväxten, inte minst i ett långsiktigt perspektiv. Under de kommande åren kommer den demografiska utvecklingen att kräva att alla potentiella arbetskraftsresurser används på ett effektivt sätt. En viktig del i detta är naturligtvis att pressa ner sjukfrånvaron.

Det finns en rad områden där vi vill satsa under åren framöver. Utbildning är exempelvis en viktig tillväxtfaktor. Det finns idag en stor potentiell, välutbildad arbetskraftsresurs i våra invandrargrupper som vi måste bli bättre på att ta tillvara. Skattefrågorna, bostadsbyggandet och regionalpolitiken är några andra exempel. Ett annat område är den gröna dimensionen som ofta glöms bort. Sverige ligger idag långt framme på miljöteknikområdet. Vi har många bra exportprodukter och många bra företag som kan vara framgångsrika på det området. Slutligen vill jag nämna det område som min kollega Leif Pagrotsky har sysslat mycket med under de

senaste åren, dvs att försöka marknadsföra Sverige internationellt sett, och försöka öka utbytet av idéer och handel mellan Sverige och andra länder.

Sammanfattningsvis skulle jag önska att debatten handlade mer om tillväxtens förutsättningar, och inte bara det snäva skatteperspektivet. Därför är arbetet i och förslagen från Bennet Johnsson-gruppen glädjande, och något att bygga vidare på.

Assar Lindbeck

Jag har redan för några dagar sedan diskuterat de här frågorna med Bosse Ringholm och jag har väl inte lärt mig så hemskt mycket på fem dagar, så det här blir variationer på ett tema. Man kan säga att debatten kring statsverkspropositionen bland ekonomer traditionellt i huvudsak har handlat om stabiliseringspolitiska problem, alltså konjunkturpolitikens problem, såsom sysselsättning och inflation. Den stabiliseringspolitiska

situationen i Sverige är dramatiskt mycket bättre än den har varit på ganska lång tid. Inflationen var under slutet av 1980-talet kring 8 procent per år. Under 1990-talets större del har Riksbanken klarat inflationsmålet kring ungefär 2 procent, i samband med att Riksbanken fått självständighet, spikat ett inflationsmål och vi haft en flytande växelkurs. Man måste säga att Riksbanken varit framgångsrik i sin politik. Det finns inte mycket att bråka om där, enligt min mening.

När det gäller statsbudgeten så uppstod ständiga budgetunderskott under varje lågkonjunktur under 1970- och 80-talen. I samband med 1990-talskrisen blev offentliga sektorns underskott 13 procent av BNP, med en galopperande statsskuld. I dag är statsfinanserna i hyggelig balans och statsskuldens galopp har efterträts av en nedgång. Där får man ge regeringarna under 1990-talen en eloge för att ha klarat den statsfinansiella krisen och man vidtog impopulära åtgärder, både den borgerliga regeringen och den socialdemokratiska. De borgerligas åtgärder var till den grad impopulära att de inte fick fortsätta.

Här får man ge det politiska systemet en eloge för att ha klarat problemen. Bosse Ringholm påpekade också att politiker faktiskt vidtagit impopulära åtgärder under 1990-talet, och det är alltså alldeles riktigt. Problemet är att sådana åtgärder i huvudsak vidtas i krissituationer, när krisen redan är inför oss, dvs när politikerna redan står med ryggen mot väggen. Då internationella långgivare säger att det inte går att låna mer eller att hiskliga räntor krävs. Det var samma sak med Nya Zeeland, Danmark, Nederländerna och Holland. De impopulära åtgärderna kom när det inte fanns något annat att göra. Problemet är att det är väldigt svårt att vidta impopulära åtgärder för att förhindra att kriser uppstår. Kriserna i Sverige grundlades ju till stor utsträckning under 1980-talet och då var det ingen politiker som kunde vidta impopulära åtgärder därför att krisen ännu inte var akut. Problemet för ett land som Tyskland i dag är att krisen där är så långsam så

att det finns ingen krismedvetenhet. Det där är ett dilemma. Hur är det möjligt att vidta impopulära åtgärder för att förhindra kriser och inte bara för att komma ur dem när de väl uppstått? Det är en svår fråga som har med det politiska systemets funktionssätt att göra.

Den del av stabiliseringspolitiken som ännu inte klarats av är sysselsättningssidan. I slutet av 1980-talet hade vi en sysselsättningsprocent av 82 procent för vuxna i förvärvsarbetande ålder. Under 1990-talskrisen gick siffran ner till 72 procent. Nu är den uppe i cirka 77 procent. Vi har alltså återhämtat hälften av det som tappades under 1990-talet och det är ju hyggligt, men inte lysande. Den öppna arbetslösheten är nere i 4 procent, men vi vet att den totala arbetslösheten är större. Man får lägga till ett par procent för folk som tas om hand av AMS. Då blir det 6 procent. Och om vi dessutom lägger till människor i kunskapslyftet, som ju är människor som i stor utsträckning eljest hade varit arbetslösa, så kommer man upp till 8 procent. Det är 6 – 8 procent som man kan tala om när man är intresserad av den totala arbetslösheten. Där har återhämtningen inte varit så stor.

Sammanfattningsvis menar jag att det är svårt att hetsa upp sig kring stabiliseringspolitikens problem med undantag för sysselsättningen. Stabiliseringspolitiken i dag är inte dramatisk och politikerna ska ha en eloge för att den inte är dramatisk.

Det betyder att jag i stället skulle vilja ägna mig åt en annan fråga, nämligen den långsiktiga tillväxten, som också diskuteras i statsverkspropositionen. Bosse Ringholm påpekade att Sverige under de sista tre åren haft en BNP-ökning som varit en halv procent snabbare än genomsnittet för OECD. Vårt problem är att mellan 1970 och 1990-talets mitt så förlorade vi 18 procentenheter i förhållande till BNP, så i dag kan vi säga att vi förlorat cirka 16 procent i förhållande till BNP. Det betyder att för att vi skulle återställa vår position från 1970 så skulle vi behöva öka med en halv procent per år snabbare än omvärlden i 20 år. Det är en ganska lång väg

att gå och det bör man ha klart för sig. Med hänsyn till att vi hade en så djup lågkonjunktur under början av 1990-talet så är jag egentligen förvånad över att vi inte lyckats återhämta mer än ett par procentenheter av de 18 som vi förlorade.

Då kommer man till frågan: vad kan man göra för att få igång den ekonomiska tillväxttakten i Sverige och jag tänkte göra några reflexioner kring det. Då ska man ha klart för sig att det inte finns någon patentmedicin för ekonomisk tillväxt. Det är en ytterst komplicerad process och den beror på dussintals olika faktorer, både direkt och ännu fler faktorer indirekt. Slutsatsen är att man måste arbeta över ett brett fält och inte vara ensidig och bara driva en eller någon enda fråga.

Med ekonomisk tillväxt menar vi i regel, åtminstone i läroböckerna, utvecklingen av BNP, dvs bruttonationalprodukten, per person under långsiktig period, 10–20 års sikt. I motsats till konjunktursvängningar så talar vi om tillväxt såsom en långsiktig trend. Tillväxten sammanhänger med ackumulation av faktorer som driver tillväxten, och de är väl identifierade. Det är realkapital, humankapital, teknologi inklusive organisation. Då är frågan: vad är det för brister i Sverige när det gäller ackumulation av realkapital, humankapital och teknologi i tillväxtbefrämjande syfte?

När det gäller humankapitalet så har Sverige en ganska god nivå på den minst utbildade delen av befolkningen; den är bättre utbildad än i flertalet andra länder. Vad som brister i Sverige är spetskompetens på många områden. Vi har fortfarande få personer i Sverige som har akademisk examen i förhållande till andra utvecklade länder. Vi är alltså svagare på höjden än på bredden. En annan sak som jag vill betona är att det är ett missstag att vi satsat så lite på yrkesutbildning för ungdomar. De länder som har lärlingssystemet kvar har haft en väldigt stor fördel, de har fått en produktiv arbetskraft när det gäller manuellt arbete. Jag skulle vilja att man satsade mer på yrkesutbildning i skolorna än vad man gör idag.

En fråga som spelar stor roll för tillväxt

är naturligtvis olika typer av incitament. Enligt min mening är det svårt att förklara Sveriges kraftiga nedgång i förhållande till andra länder sedan 1970 utan att vi tar upp incitamentfrågan, dvs incitamenten att investera i humankapital och applicera ny teknologi. Bosse Ringholm varnade oss för att enbart tala om skatter, men det betyder naturligtvis inte att vi inte får tala om skatter, och inte bör tala även om det. Då får man konstatera att skattekilarna i Sverige fortfarande är mycket breda. En genomsnittlig svensk har en marginalskatt på mellan 60 och 65 procent när man tar hänsyn till alla skatter: inkomstskatt, konsumtionskatt och skattedelen av arbetsgivaravgiften. Höga marginalskatter är inte längre ett privilegium för de rika, utan Sverige är så demokratiskt så att alla får njuta av höga marginalskatter. Det där är inte helt trivialt.

Bosse Ringholm underströk vikten av att företagen får incitament. Vad är ett företag? Jo, det är en kollektion av människor och då är vi lika mycket beroende av incitament även när vi uppträder utanför företaget, när vi erbjuder vår arbetskraft, när vi bestämmer oss för yrkesutbildning, när vi bestämmer var vi ska arbeta. Så accepterar man tanken att incitament är viktig för de som styr företag så bör vi också acceptera tanken att incitament är viktig även när vi fattar andra ekonomiska beslut i samhället, såsom konsument eller anställda. Vi vet också att det fortfarande finns brister i kapitalbeskattningen. En är att det är dyrare för svenska privatpersoner att äga aktier än för utlänningar på grund av dubbelbeskattning just av aktier och inte av andra tillgångar, såsom fastigheter och fonder som hålls i utlandet. Det betyder att vi driver över ägandet dels till skattefria institutioner, dels till utlandet. Man kan ha olika meningar om hur detta skall rättas till.

Lönebildningen är en annan fråga som är viktig för tillväxten och då tänker jag inte bara på de genomsnittliga lönernas utveckling utan även på lönestrukturen i samhället. Skillnaden mellan lönerna för yrkesarbetare

och andra är väldigt liten i Sverige. Det betyder att avkastningen av att bli yrkesarbetare är väldigt låg i Sverige och det accentueras av skattesystemet. Den solidariska lönepolitiken har bidragit till att krympa skillnaden mellan lönerna för yrkesarbetande och andra. Det får inte bara effekten att det minskar intresset för yrkesutbildning, det får också effekten att lågproduktiva har väldigt svårt att få jobb. Filosofin bakom den solidariska lönepolitiken är ju att det är bättre att ha en hög lön utan att ha arbete än att ha arbete med en lägre lön. Det där är en ganska paradoxal historia. Sverige har alltså höga lönekostnader men samtidigt väldigt höga skatter för låginkomsttagare. Få länder har så höga skatter för låginkomsttagare som Sverige. Det betyder att vi driver upp lönekostnaderna men håller nere disponibla inkomster genom skatterna. En alternativ metod är att acceptera lägre lönekostnader för företaget och i stället hålla upp låginkomsttagarnas disponibla inkomster genom lägre skatter för den gruppen. Då kan man få samma disponibla inkomst i båda fallen, men det senare fallet ger lägre lönekostnader och därmed större chans för låginkomsttagare och immigranter att få jobb.

Mindre företags villkor är en annan sak som måste komma upp. Sverige har relativt få egenföretagare. Vi är ett land där tillväxten i småföretag är mycket låg, och det är ett land där det kommer många förslag om vad man ska göra åt saken. Om jag minns rätt så kom det en småföretagaredelegation för ett antal år sedan med 75 förslag om förbättringar av småföretagens villkor. Ett fåtal av dem var skattesänkningar och skatteförändringar. Så jag tycker det är konstigt att politikerna inte åstadkommit mer på den punkten.

Om jag hade mer tid så hade jag också tagit upp frågor om offentliga sektorn. Jag vill bara säga att när det gäller den privata sektorn så var inte Sverige ett land tidigare som betonade vikten av konkurrens. Sverige tillät exempelvis att karteller var fullt lagliga även om de måste registreras. Konkurrens sågs som något främmande för Sverige.

Det skulle vara "samarbete"; även prissamarbete var då accepterat. I dag accepterar alla konkurrensens betydelse, dels för att effektivisera företagen, dels för att ge individen valfrihet. Men det paradoxala är att motsvarande resonemang har ännu inte accepterats för den tjänsteproduktion som sker i den offentliga sektorn: barndaghem, skolor, sjukvård, hälsovård, äldreomsorg osv. Plötsligt så betyder konkurrens inte där att man skulle effektivisera. Plötsligt vid denna typ av tjänster så anses inte valfrihet lika viktig som på andra områden. Jag sa vid en tidigare debatt med Bosse Ringholm att varför är det så mycket viktigare att vi har valfrihet för tandkräm än för val av ålderdomshem eller serviceinstitution eller barndaghem? Med den formuleringen menar jag inte att tandkräm är samma sak som åldringsvård. Jag vill bara säga att jag ser inget skäl till att valfrihet ska vara mindre viktig för sådana viktiga saker som det den offentliga sektorn sysslar med, än förhållandevis oviktiga saker som smaken på tandkräm.

Bosse Ringholm

Jag delar Assar Lindbecks uppfattning att det inte finns någon patentmedicin för ökad tillväxt. Alla vet ju att den internationella konjunkturen och det som händer i Europa är helt avgörande för tillväxten i Sverige. Vi skulle kunna diskutera många av de uppslag som Assar Lindbeck tagit upp, men jag ska välja att lyfta fram ett av dem, nämligen sysselsättningen. De senaste åren har sysselsättningsgraden ökat, och regeringens mål är att 80 procent av befolkningen mellan 20 och 64 år ska vara sysselsatta 2004. Det stämmer att Sverige i slutet på 1980- och början av 1990-talet hade en sysselsättningsnivå på över 80 procent. Ett pris för detta var dock ännu högre sjukskrivningar än vad vi har idag och en hög inflation. Den verkligt svåra uppgiften är att försöka få ner sjukskrivningarna och hålla kvar den låga inflation vi har samtidigt som vi ökar sysselsättningsgraden. För det fordras många olika konstruktiva förslag.

Slutligen några ord om företagens situation. När jag är ute i den praktiska verkligheten, ser jag att förutsättningarna för de snabbväxande företagen ser väldigt olika ut. Det finns inte en förklaring till varför eller hur de som startat företagen har hittat sin bransch, sin nisch, sin företagsidé. Jag tror att vi har mycket att lära av dem som varit framgångsrika och vad det är som gjort att de lyckats. Kanske är det så att vi måste få in mer av den praktiska verkligheten också i den ekonomiska politiken

Assar Lindbeck

Två saker. Det ena är att sysselsättningen är viktig. Det är möjligt att det inte går att driva upp sysselsättningen till 82 procent igen utan att det blir överhettning, men det beror ju på hur vi lyckas få arbetsmarknaden att fungera. Gör vi arbetsmarknaden flexibel så att folk flyttar mellan olika jobb, så kan man ha högre sysselsättning än eljest. Jag tycker inte att man ska ge upp möjligheten att komma upp till så höga tal och ändå kunna upprätthålla dem på sikt. Jag erkänner att det är en öppen fråga. Det jag vill säga är att återhämtningen i sysselsättningen är ännu bara hälften av vad vi förlorade.

Det sista som Bosse Ringholm sa var att framgången är olika i olika företag. Men vad är slutsatsen av det? Vi kan inte peka ut vilka företag, vilka branscher eller vilka personer som kommer att lyckas. Det betyder att det enda vi kan göra är att se till så att den allmänna grogrunden är så god att när frön kastas ut lite slumpmässigt så kommer det upp en planta här och där. Vi kan inte bestämma exakt var plantorna kommer och vilka de blir, men det gäller att få en allmän grogrund för ett vitalt samhälle med en vital företagsamhet. Där tycker jag inte politikerna gjort ett bra jobb. Socialdemokraterna har haft hämningar på grund av en viss ideologisk barlast som i viss mån kastats över bord under senare år, men det finns kvar så pass mycket, enligt min mening, så att man fortfarande har hämningar eller bristande förståelse för de här udda figurerna som vi

kallar företagare. De faller lite utanför ramen för den svenska modellen: de försöker tjäna pengar, så de kan inte vara riktig kloka.

Tomas Bruce

Tack så mycket för det och därmed har vi utrymme för någon fråga från auditoriet.

Catharina Hagen

Finansministern talar mycket om incitament för företagen att få ner sjukskrivningarna. Det finns ingenting i budgeten som talar om incitament för den enskilde att minska sjukskrivningen. Varför talar finansministern inte mer om ekonomiska incitament för den enskilde att inte vara sjukskriven?

Bosse Ringholm

Jag håller med om att det behövs ändrade incitament både när det gäller arbetsgivarna, sjukvården och den enskilde. Låt mig ge ytterligare ett par exempel på vad regeringen har föreslagit i budgetpropositionen. När det gäller åtgärder för den enskilde så ska de system individen möter vid sjukskrivning samordnas bättre. Idag har en sjukskriven kontakt med en rad olika instanser – försäkringskassan, sjukvården, arbetsförmedlingen, kommunen och socialtjänsten. Vi vill nu se till att den som är sjuk ska få en kontaktperson, som sedan ska fungera som en länk mot de andra instanserna. Ett annat förslag är att längre sjukskrivningar inte längre självklart ska vara på heltid. I stället ska de innehålla ett större mått av rehabilitering och kontakt med arbetslivet. Detta är i grunden samma tanke som i arbetsmarknadspolitik. Det ska gå fort att få hjälp, och hjälpen skall stimulera till aktivitet, inte passivitet.

Tomas Bruce

Vi sätter därmed streck för dagens föreningsmöte. Jag vill rikta ett stort tack till Bosse Ringholm, Carl Johan Åberg och Assar Lindbeck för bra fördragningar, intressanta synpunkter och goda presentationer.